

Tweede Wereldoorlog: Dagelijks leven en Bevrijding

De mensen die we tegenkomen waren kinderen tijdens de oorlog. We gaan dus de oorlog bespreken vanuit het standpunt van kinderen!

Begin met te vragen waar de deelnemers woonden, hoe oud ze waren toen de oorlog uitbrak. Zaten ze nog op school en konden ze gewoon spelen?

1. Eten tijdens de oorlog

Dit kan ook aanleiding zijn om te praten over het eten dat men zelf verbouwde. Mannen kweekten zelf tabaksplanten voor shag of sigaretten.

Sommige mensen hebben de hongerwinter meegemaakt: suikerbieten en tulpenbollen. Je krijgt dan verhalen over familieleden die dagenlang op de fiets op etenstocht gingen.

Hebben ze altijd genoeg te eten gehad en hoe kwamen ze daaraan?

Voorwerpen:

- bonnenkaarten
- persoonsbewijzen
- distributiekaarten (> Waar kon je die kaarten afhalen?)
- surrogaatverpakkingen
  - koffie, thee, kleizeep, taptemelk poeder
  - tarwemeel beschikbaar gesteld via het Rode Kruis
  - fles met koffiesurrogaat
  - oorlogssigaretten
- oorlogsgeld (> je kon in de oorlog niet meer met gewoon geld betalen, vanwege de afbeelding van Koningin Wilhelmina, daarom Duits geld met runentekens. Het tientje met Wilhelmina is in de oorlog gedrukt in Engeland als betaalmiddel voor de tijd dat Nederland weer vrij zou zijn).

Alles op de bon!

Zowel in de Eerste Wereldoorlog als in de Tweede Wereldoorlog bestond in Nederland distributie, waarbij allerlei voedingsmiddelen en goederen "op de bon" waren. Ook ná de Tweede Wereldoorlog was nog een aantal jaren distributie nodig van schaarse artikelen. Om aan distributiebonnen te komen moest men in het bezit zijn van een zogenoemde door de overheid verstrekte Distributie-stamkaart. Wanneer men de bonnen had verkregen, kon men op in de kranten aangekondigde tijden de winkel bezoeken om gerantsoeneerde producten te kopen. Omdat iedereen op hetzelfde moment zijn bonnen moest inleveren, stonden voor de winkels lange rijen. Men had geld en distributiebonnen nodig, had men wel geld maar geen bonnen dan mocht er niet verkocht worden.

Oorlogsgeld

vervangingsmunten in goedkoop materiaal (meestal zink), waarmee is getracht in tijden van oorlog munten van kwalitatief betere metalen aan de omloop te onttrekken

Surrogaat

Door de oorlog kunnen er geen producten meer uit verre landen geïmporteerd worden. Deze producten worden als dat mogelijk is vervangen door surrogaten. De Nederlanders zeggen in plaats van surrogaat steeds vaker 'Ersatz', het Duitse woord voor 'vervanging'.

Tot mei 1943 konden de surrogaten vrij worden gekocht. Daarna kwamen ze ook op de bon. Suiker is het eerste product dat in oktober 1939 in Nederland 'op de bon' gaat. Vanaf juni 1940 geldt dit ook voor koffie.

Koffiesurrogaat bestaat voor de helft uit gerst, waaraan een mix van erwten, veldbonen, cichorei, eikels en tulpenbollen is toegevoegd.

Het was in de Tweede Wereldoorlog overigens niet de eerste keer dat Nederlanders surrogaatkoffie dronken. Dat was in de negentiende eeuw ook al gebeurd. In tijden van schaarste werd echte koffie verschillende periodes gemengd met koffiesurrogaat van bijvoorbeeld cichorei. Deze koffie was niet zuiver en komt dan ook de in Nederland zeer bekende spreuk/ uitdrukking ‘*dat is geen zuivere koffie*’ vandaan.

Ook na de Tweede Wereldoorlog was echte koffie nog jarenlang schaars te verkrijgen. Pas in 1952 was koffie voor het eerst weer vrij te koop in Nederland en was daarmee het allerlaatste product waarbij dat zo was.

Tabak

Voor de tabaksindustrie betekende de bezetting het wegvallen van de aanvoer van grondstoffen uit Nederlands Indië. De ruwe tabak moest nu uit Italië, Frankrijk, Algerije, de Balkan en later uit Rusland komen. Na augustus 1943 mochten in de sigaretten industrie 8 bedrijven doorwerken, waarvan 5 uitsluitend voor de Wehrmacht. Verder draaiden 15 sigarenfabrieken door en 5 kerftabakfabrieken.

In mei 1942 kwam het 'rokertje' op de bon. De distributiedienst had daarvoor een systeem bedacht, waarbij de tabak werd gekoppeld aan de versnaperingen. Iedereen kon kiezen: of een rokerskaart, of een snoepkaart. Met dien verstande dat rokerskaarten alleen werden verstrekt aan mannen van boven de 18 en aan vrouwen boven de 25 jaar. En dan was er nog een verschil: mannen hadden recht op 40 sigaretten of 10 sigaren of een half ons tabak per week, vrouwen daarentegen moesten het stellen met 40 sigaretten per vier weken.

Consi was een afkorting van Concentratiesigaretten (Cigaretten Onder Nationaal-Socialistische Invloed).

Taptemelk, ondermelk, afgeroomde melk of magere melk is koemelk waarvan het merendeel van het melkvet verwijderd is.

Zeep

Tijdens de laatste twee oorlogsjaren ontstond er ook een groot tekort aan zeep. Door de Britse zeeblokkade en de Duitse duikbootacties werd de invoer van plantaardige oliën – de grondstoffen van zeep – ernstig verstoord. De Nederlandse zeepindustrie draaide op halve kracht of minder. Zeep werd schaars en duur. Grote groepen van de bevolking dreigden verstoken te raken van zeep.

De regering greep in, ook al omdat de volksgezondheid door het zeeptekort in gevaar dreigde te komen. Zeepfabrieken mochten alleen nog zogenaamde regeringszeep produceren. Dat kon maar mondjesmaat en daarom ging zeep op de bon. Huisvrouwen moesten zich behelpen met karige zeeprantsoenen en met surrogaatzeep. Vooral kleizeep was berucht. Ook doken overal zeepvervalsingen op. Evenals de zeepindustrie kwam ook het wasserijbedrijf in de problemen.

Veel zeep verdween in de zwarte handel en kwam via smokkelaars in Duitsland terecht. Clandestiene zeepfabrieken staken de kop op. Na de oorlog werd ons land overspoeld door Engelse en Amerikaanse zeep. De al eerder in gang gezette bedrijfsconcentratie in de Nederlandse zeepindustrie zette door, sommige kleine zeepfabrieken moesten sluiten.

Voorlichting

In 1941 wordt het Voorlichtingsbureau van de Voedingsraad opgericht, de voorloper van het huidige Voedingscentrum. De Voedingsraad adviseert huisvrouwen over de nieuwe

samenstelling van het dagelijks menu. Naast adviezen over het bereiden van maaltijden stimuleert de Voedingsraad het plukken van planten en het zelf verbouwen van groenten, fruit en kruiden.

Dit doet de Raad in de eerste plaats door het verkopen van folders. Verder geeft de Voedingsraad kookdemonstraties, lezingen, cursussen en worden campagnes en tentoonstellingen georganiseerd. In enkele steden worden winkels geopend waar huisvrouwen informatie kunnen vragen.

In 1941 en 1942 verkoopt de Voedingsraad twee miljoen folders met recepten en adviezen. Een enorme hoeveelheid op een bevolking van negen miljoen mensen.

2. Diverse onderwerpen

Licht in het duister

De knijpkatten geven meestal aanleiding om te praten over de verplichte verduistering, over de Spertijd (de tijd dat niemand op straat mocht zijn, behalve hulpverleners), het gebruik van kaarsen als men die nog had en over de wijze van verwarming, het koken van het eten, e.d.

Verschillende papieren

- pokkenbrief (verplichte inenting)
- papieren voor het verkrijgen van meubels en huisraad na de drooglegging van Walcheren

Verzet

- Er zijn veel kettingen, manchetknopen, lepeltjes, e.d. gemaakt met munten en afbeelding van Koningin Wilhelmina.
- Het pakje RIZLA werd in een borstzak gedragen, een beetje uitstekend (oranje!)
- In de tuinen werden goudsbloemen en afrikaantjes geplant (oranje!)
- De anjer refereert naar Prins Bernhard, die dit in zijn knoopsgat droeg.
- Kranten: Trouw (1944) werd illegaal uitgegeven door het verzet

Bevrijding

- Vlaggetjes gemaakt van restjes stof (nagemakt van origineel Bevrijdingsmuseum)
- Foto's van geallieerde tanks en mensenmassa's langs de weg en op de tanks
- Bevrijdingsrok (replica om te dragen!) zie beschrijving
- Kauwgom, sigaretten en chocola werden door de geallieerden uitgedeeld